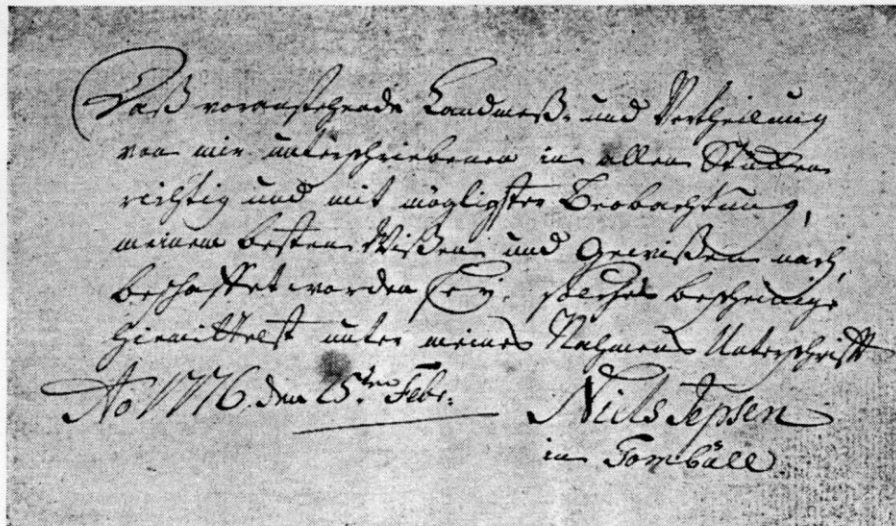

Søndrjysk Månedsskrift 11/12 1970

Parthavere i en udskiftning fik ofte udstedt »ein landübliches Vermessungsschein«.
Her ses Niels Jepsens underskrift på en attest til bolsmand Hans Hørtoft, Svejrup.

Tip - tip - tip - olelefer.

Niels Jepsen . Skoleholder og landmåler

Niels Jepsen (1739–1810) var en naturbegavelse, og det er lykkedes for fhv. lærer J. H. Jensen, Felsted, at sammenstykke en levnedbeskrivelse på grundlag af de sparsomme oplysninger, vi i dag har om en af de mænd, der udførte det praktiske arbejde i forbindelse med udstykningen for to hundrede år siden.

Enhver, der beskæftiger sig med lokalhistorie, støder på navne og atter navne, som for langt de flestes vedkommende aldrig ifører sig kød og blod, så man bag navnet skimter konturen af det levende menneske. Desto stærkere fanges interessen, når det modsatte sker, og har navnets bærer, som det er tilfældet med Niels Jepsen, vist karakteristiske træk og tilmed øvet en gerning, der satte blivende spor i en egn, vokser interessen og omsættes i trang til at forsøge at skrive en biografi ud fra de kilder, der har stået til rådighed. Disse er:

1. En udførlig omtale i Felsted sogns dødebog¹.
2. Egenhændigt skrevne dokumenter på landsarkivet og i privat besiddelse, blandt hvilke der er særlig grund til at fremhæve den meget detaljerede

1. L. A. Dødebog 1802–21. Pag. 220 nr. 17.

landfordelingsprotokol af 1774 for Tråsbøl by i Felsted sogn².

3. Omtale af ham i talrige udskiftnings- og udparcelleringsdokumenter.

Dertil kommer, at den stedlige overlevering har bevaret mindet om Niels Jepsen, og hvad den har vidst at berette, er skrevet ned af Jørgen Iversen, Svejrup, og Th. Kaufmann, Bovrup, som har følt en særlig tilskyndelse, fordi Niels Jepsen er hans tip-tipoldefar på mødrene side.

Dødebogen beretter, at han var nørrejde, født i Bjergby på Mors som søn af Jeppe Christensen og Maren f. Nielsen fra samme by. Dens forgænger³ angiver dog, at moderen stammede fra Nørbæk ved Randers. Hans fødselsdag nævnes ikke; men da han døde 10. maj 1810 i en alder af 71 år og 10 uger, må han være født ca. 1. marts 1739. Henvendelser til den stedlige historiske forening angående oplysninger om hans slægt har været uden resultat. Vi må derfor holde os til dødebogen, som siger, at han få år efter sin konfirmation, formentlig sidst i 1750'erne, forlod sin fødeø og begav sig »nach Holstein«. Bestræbelserne for at gøre Sønderjylland til »et land uden navn« er jo af langt ældre dato end redaktør Jessens berømte artikel fra 1895. »Nach einigen Jahren« opholdt han sig 1762 i Terkelsbøl, hvor han indgik ægteskab med Cathrina f. Lorenzen, datter af Lorenz Hanssen Böttcher og Kirsten f. Iversen, bosat der i byen. Hustruen var 4 år ældre end han, og ægteskabet varede til hendes død i 1781. Dødebogen⁴ oplyser ved den lejlighed, at Niels Jepsens fader var inderste og skrædder, og da hans svigerfar havde tilnavnet bødker, kan man sikkert gå ud fra, at begge ægtefæller stammede fra underklassen i datidens landsbysamfund. Kort tid efter må de være flyttet fra byen, vistnok til Hokkerup, hvor Niels Jepsen en tid var skoleholder⁵. Opholdet dér kan imidlertid kun have været kortvarigt, for senest ved midten af 1760'erne var han bosat i Tumbøl i Felsted sogn, hvor han fortsatte som skoleholder med bolig i det nye hus, som bymændene havde opført på fællesjord. Dette skolehus, der står endnu, blev den første grundmurede bygning i landsbyen, opført af sten, som bønderne havde strøget på deres marker og derpå brændt i en intermistisk ovn (Kaufmann). Jørgen Iversen beretter⁶, at han »efterhånden forsøgte sig som maler, skrædder, skriver og skoleholder«. Sandsynligvis har han dog udøvet i hvert fald nogle af disse erhverv samtidigt; ingen af dem kunne vel »føde sin mand«, endsige en voksende familie.

Da vi intet ved om Niels Jepsens barndom og første ungdom, er det

2. L. A. Augustenborgske distr. C IV nr. 347.

3. L. A. Dødebog for Felsted sogn 1768–1808, år 1781 nr. 19.

4. Dødebog for Felsted sogn.

5. Oplyst i dødebog 1802–28. L.A.

6. Sprogfor. Almanak 1895. Side 99.

Vad 3 ^{te} Bog.	Quantile		Bonile	
	Et. Of. Lem	Et. Of. Lem	Et. Of. Lem	Et. Of. Lem
Anterlede	21.	5. 1009	19.	2. 342
de Sæter	14.	4. 994	13.	3. 1790
den midtreste Leede	9.	.. 237.	6.	6. 2328
den Tønde Leede	2.	5. 1931	2.	4. 872
den Maastille Leede	..	6. 1867.	..	6. 1867.
Rasmus Jørgensen med H. Høst.	48.	6. 1038	42.	7. 2378
Vad 4 ^{te} Bog.				
Prædiken Leede	27.	2. 1426	24.	2. 712
med den Tønde	27.	1. 1772	18.	5. 1086.
Chr. Jørgensen med R. Marckus	51.	4. 675	42.	7. 2378
<p>Med de to sidste bekræft. findes der ogsaa en gammel gammel Brev, der er en Copie af en gammel Brev der er en Copie af en gammel Brev. Denne Copie er en Copie af en gammel Brev. Denne Copie er en Copie af en gammel Brev. Denne Copie er en Copie af en gammel Brev. Denne Copie er</p>				

Fhv. gårdejer Jacob Clausen, Svejrup, ejer det – så vidt vides – eneste originaldokument om Svejrup bys udskiftning. Her er gengivet en side af det gamle dokument, skrevet af Niels Jepsen. Jacob Clausen ejer papirer til gården helt tilbage til 1713.

ganske usikkert, hvad skolegang han har fået – om overhovedet nogen. Mest sandsynligt er det, at han har måttet nøjes med den tarvelige undervisning, datidens primitive skoler kunne byde på. Desto større grund er der til at undres over, hvad han drev det til. Han må – for at tale med Peter

For godt to hundrede år siden byggede man skole i Tumbøl. Det var landsbyens første grundmurede hus, og man brugte bygningen som skole indtil 1838. Ved senere ombygninger er ikke blot den østre halvdel af huset forsvundet, men den høje tagrejsning med stråtag har måttet vige pladsen for et mere moderne, men mindre hyggeligt eternittag.

Palladius – have været en af de bondedrenge, kundskaben løb i som smeltet smør. Ved hans død gav pastor Meyland ham det skudsmål, at han var »ein kluger Herr«, der især udmærkede sig ved sine matematiske kundskaber. Han kunne have føjet til, at han efter at have slået sig ned i Sønderjylland også lærte sig tysk; det fremgår af de egenhændige skrivelser, der er bevaret, og som er lette at kende på hans smukke og karakterfulde håndskrift. Også traditionen har heftet sig ved hans anlæg for matematik. Den vil vide, at han i en skolestue, overfyldt af børn i alle aldre og med et minimum af hjælpemidler, drev det til at undervise de dertil egnede børn i algebra. (Kaufmann). Nicolai Andersen er inde på det samme i en levnedsbetegnelse af en af Niels Jepsens elever, Jørgen Hansen, »e reggenmester fra Tumbøl«, som i hans skolestue modtog grundlaget for den utrolige viden, han siden ved selvstudium tilegnede sig på det matematiske område⁷.

Imidlertid havde udskiftningsloven af 1766 varslet en ny tid, og det er rimeligt at antage, at den begavede skoleholder har øjnet en mulighed for at komme ud af sin trykkende fattigdom. Dødebogen oplyser nemlig, at han »liess sich als Landmesser examinieren«. Når og hvor nævnes ikke; men det må have været sidst i 1760'erne, for da Tumbøl i 1770 stod for sin udskiftning, var han parat til at overtage opmålingen, og han fik også arbejdet overdraget. Det er sandsynligvis under uddannelsen som landmåler, at han stiftede bekendtskab med den noksom kendte degn Hans Mikkelsen fra Løjt, den farverige personlighed med de mange talenter. De blev gode venner, og Hans Mikkelsen digtede i spøg et gravvers til ham, som endnu brud-

7. Sønderjydske Årbøger 1909. Nic. Andersen: En matematikkyndig bonde.

På husets bagside kan man endnu se de store, røde mursten lagt i ler i utraditionelt skifte, men der skal megen fantasi til at forestille sig det liv, der engang blev levet her, hvor skoleholderen, hans familie, hans kreaturer og skolen fandt ly under samme tag.

stykkevis lever i gamle mænds erindring. Jørgen Iversen har gengivet det i sin helhed⁸:

Herunder hviler i denne grav
Niels Jepsen, landmåler,
som ingensinde sveg et lav,
hvor der blev drukket skåler.
Hans tørst er slukt, hans øje lukt,
til ingen mer han trænger.
Den grumme død ham det forbød:
God tår! at sige længer.

Måske er det ud fra dette veldrejede vers, at Jørgen Iversen giver Niels Jepsen det skudsmål, at »han var noget tørstig og med alderen lidt fugtig«. Det vil Kaufmann imidlertid ikke høre tale om. Verset havde passet bedre på Hans Mikkelsens egen gravsten, påstår han, og det skal han nok have ret i.

Den allerede omtalte udskiftning af Tumbøl by var sikkert Niels Jepsens første opgave og blev følgelig en prøve på hans kunnen. Når denne udskiftning blev et mønster til efterfølgelse, skyldes det i første række de retningslinjer, der 15/6 1770 blev godkendt på det afsluttende forhandlingsmøde og derpå nedskrevet i den udfærdigede protokol⁹. Landmålerens andel i det gode resultat må imidlertid ikke underkendes. Det stod til ham at udføre

8. Sprogforeningens Almanak 1895.

9. L. A. Tønder amt. C IV 1 nr. 283.

protokollens bestemmelser i praksis: udmåle byens marker nøjagtigt, omregne arealerne til boniteret jord ud fra de takster, boniteringsmændene havde fastsat, og derpå opstille en beregning over, hvor meget jord der kunne blive til hver af de to typer bol, som fandtes i byen, de tønderske og de adelige. Vigtigt var det også at udmåle og placere de enkelte bol således, at deres jord blev vel arronderet, og de udflyttede gårde fik en beliggenhed, der i størst muligt omfang tillod dem at drage fordel af de eksisterende veje, hvorved arbejdet med anlæg og vedligeholdelse af nye veje blev begrænset. Dertil kom opdelingen af enge og hegn, at ingen med føje kunne føle sig forfordelt. Problemet med at udvise jord til kådnere og inderster gav hyppigt anledning til bitre stridigheder. Dem undgik man ganske i Tumbøl. Da landkommissionen i efteråret 1770 skrev til Tønder amt for at erfare, hvordan det spørgsmål var blevet løst, kunne amtet under 6/11 svare, at man havde affundet sig med byens kådnere og inderster på en sådan måde, at de alle var tilfredse¹⁰.

Alt tyder således på, at Niels Jepsen har skilt sig ypperligt fra sit hverv. Kaufmann har hørt sige, at da de preussiske myndigheder omkring 1870 foretog en detaljeret opmåling og bonitering af jorderne i den nyerhvervede landsdel, undredes de over, hvor nøjagtige Niels Jepsens målinger var trods tidens ufuldkomne hjælpemidler. Både Kaufmann og Nic. Andersen¹¹ fortæller, at hans medhjælper ved opmålingen var en 12–13 års dreng, den tidligere omtalte Jørgen, søn af bolsmand Hans Jørgensen, én af de 18 bønder, som i 1765 havde købt deres gårde af Andreas Petersen på Ladegård. Drengen havde i skolen lagt så usædvanlige matematiske evner for dagen, at Niels Jepsen fuldt og helt stolede på ham. Havde de to uafhængigt af hinanden foretaget en beregning, og var de kommet til samme resultat, var al tvivl om rigtigheden udelukket. Den angivne alder er der ikke noget i vejen med. Jørgen Hansen var nemlig født 1757 og døde 1849, næsten 92 år gammel, og ingen, der har læst, hvad Nic. Andersen beretter om ham, kan tvivle om, at han virkelig magtede opgaven. Det siger imidlertid noget om dem begge, at godsejere og bønder fandt det betryggende at lade den for dem så betydningsfulde opmåling og deling af bymarken foretage af en hidtil uprøvet landmåler med en skoledreng som sin vigtigste medhjælper.

Den meget vellykkede opmåling og opdeling af Tumbøl bys marker har åbenbart henledt opmærksomheden på Niels Jepsen. 1774 opmåler han bymarken i Tråsbøl, 1776 drejer det sig om Svejrup og muligvis også Skovbøl. 1778 og 1779 har han sine hidtil største arbejder. I de år er han landmåler ved udskiftningen af henholdsvis Stubbæk og Felsted-Nørballe. Også fra godserne er der bud efter ham. Ca. 1785 er han i gang med opmåling

10. L. A. Tønder amt. C IV 1 nr. 283.

11. Sønderjyske Årbøger 1909.

og bonitering af Årup, og han forestår 1791–92 udparcelleringen af Søgård og Årtoft og 1799 af Skovbølgård. Det sidste større arbejde, der kendes, foretager han 1804 i Sdr. Hostrup, hvor 8 gårde, der var forblevet i fællesskab, blev udskiftede¹². Ind imellem har han utvivlsomt haft mindre arbejder, således i Svejrup, hvor bymændene i 1809 havde købt Jens Christensens halvbol og delt det mellem sig samtidig med, at de foretog en del mageskifter; men ved den lejlighed måtte den aldrende mand have bistand af sønnen Christian Jepsen, der havde afløst ham som skoleholder i Tumbøl¹³.

Det kan ikke siges med bestemthed, hvornår Niels Jepsen opgav arbejdet i skolen, men noget peger på årene 1784 eller 1785. Da han i 1783 fik en dødfødt søn begravet, kaldes han endnu skoleholder i kirkebogen. Stort længere har det dog næppe været. Af papirerne i privateje¹⁴ fremgår det, at bolsmand Hans Paul Petersen i Felsted i 1784 udparcellerede gårdens mark. En parcel på ca. 11 tdr. land blev solgt til skomager Hans Christian Plambæk, Felsted. Skødet er skrevet med Niels Jepsens hånd. En anden parcel solgtes til nabogården Kanderupgård, og stammen blev købt af Niels Jepsen selv. Det sidste fremgår af, at han har underskrevet en deklaration, der giver Hans Christian Plambæk og hans efterfølgere færdselsret til en vej, der førte over stamparcellens jord. Kirkebogen går da også over til at benævne ham bolsparcellist. De mange udskiftningsforretninger har utvivlsomt hjulpet ham økonomisk på fode, så han endte som grundejer i sognet. Efter Niels Jepsens død overtog en søn ejendommen, hvorefter den solgtes til fremmede. Den ejes i dag af Jørgen Iversens dattersøn, Hans Staugaard og hans hustru Ingeborg f. Lund, datter af tidligere sognerådsformand i Felsted kommune, Peter Lund.

Dødebogen nøjes ikke med at understrege Niels Jepsens begavelse; den føjer til, at han »war ein recht guter alter Mann, der sein Leben oft unter Widerwärtigkeit hat fristen müssen«. Mon ikke pastor Meyland derved har tænkt på, at det faldt i hans lod at følge en kone og 8 børn til graven, hvoraf mindst 2 efter at de havde nået den voksne alder? Med sin første kone havde han 7 børn, og kun 2 af dem overlevede deres fader. En søn, Jep, døde 1798 som husfoged og fuldmægtig i Broager, og den allerede omtalte Christian blev degn i Uge. Han var vistnok seminariueddannet. Hos fhv. gårdejer Jacob Clausen i Svejrup findes en skrivelse fra ham, dateret 4/3 1825 og stilet til gårdens daværende ejer, Marcus Lund. I den giver han en klar og udførlig anvisning på, hvordan afgifter til godskassen, reparterede efter plovtal, kan kontrolleres. Sproget er korrekt og velformet dansk og skriften en fryd for øjet. En søn af Christian Jepsen, som bar bedstefa-

12. L. A. Udskiftningsakter fra de nævnte byer og godser.

13. Udskiftningsdok. hos fhv. gårdejer Jacob Clausen, Svejrup.

14. Hos landmd. Hans Chr. Hansen, Felstedmark.

derens navn, blev 1855 lærer ved Tumbøl skole. Han var imidlertid svagelig og døde allerede sidst på året 1859. Datteren Maren, død 1785, blev gift med kådner Jørgen Asmussen i Tumbøl. Deres søn, Niels, overtog stedet. Det blev siden flyttet ud, blev gjort større ved tilkøb af jord og kaldes nu Brunhøj efter en sløjfet gravhøj i nærheden af gården. Navnet Niels holdes også dér i hævd og bæres af den nuværende ejer, Niels Jørgensen, som er brorsøn til den kendte, nu afdøde, lokalhistoriker Hans Peter Jørgensen, Uge. Til denne gren af Niels Jepsens slægt hører også Th. Kaufmann, idet Jørgen Asmussen og Maren er hans tipoldeforældre på mødre side.

Som nævnt blev Niels Jepsen enkemand 1781. Året efter giftede han sig påny, denne gang med Botilla, datter af bolsmand Peter Petersen, Tumbøl. I de godt 27 år, ægteskabet varede, fødtes ikke mindre end 10 børn, af hvilke 3 sønner og 4 døtre overlevede faderen. En af de tre sønner førte slægten videre i lige linje, søn efter far, Niels efter Jep, indtil første verdenskrig tog den sidste Niels Jepsen. I øvrigt er slægten vidt spredt, ikke blot i Sønderjylland, hvor den bl. a. har forgreninger i Åbenrå købstad og i Felsted, Varnæs, Ullerup, Kværns og Klipleve sogne, men også ud over landet. Den kan fremvise mange begavede mennesker, og den har som helhed altid været at finde i den danske lejr.

Slægten er dog ikke det eneste minde om Niels Jepsen. Ikke få af hans markskel står den dag i dag; man kan stadig færdes på veje, som han har afpælet, og når et af genforeningens store problemer, den dårlige jordfordeling, kun gjorde sig svagt gældende her på egnen, har den gamle landmåler sin del af æren derfor.

J. H. Jensen.
